

guna cosa de aquellas que el testador le oniere mandado, que non se puede despues arrepentir (1), maguer quiera dexar aquella que escogio, e tomar otra. Mas si la escogencia de la cosa que mandasse a otri el fazedor del testamento, fuesse puesta en aluedrio, o en mano de otro, si este atal a quien fuesse otorgado poder de la escoger, non la escogiere fasta vn año, non podiendo, o non queriendo, del año en adelante (2) la puede escoger aquel a quien fue mandada la cosa (3).

LEX XXV.—Optione alicujus rei legata legatarius semel eligens non potest variare, sed si legetur in optione tertii, eo intra annum non eligente, eliget legatarius. Hoc dicit.

(1) *Arrepentir*. Concordat cum l. *servi electione*, in princ. D. de *legat. 1.* et l. *apud Aufidium*, D. de *option. legat.* et sic habes, quod non licet variare electione semel facta, et planè procedit in ultimis voluntatibus, quæ non debent esse in pendeni, l. fin. D. *communi prædior.* Secus vero est in contractibus l. *si quis stipulatus sit Stichum*, et l. *eum qui certarum*, §. fin. D. de *verbor. oblig.* et intellige istam legem quando electio valuit, nam si non, poterit variare, l. 2. D. de *option. legat.* et requisita, ut electio teneat, ponit Gloss in dict. *servi electione*, in princip. ubi per Bart. et Doctor. Et an possit variari ab eo, qui habet potestatem eligendi ex rescripto, seu ex litteris ad beneficia? Vide per Gloss. in cap. *gratia*, de *rescript.* lib. 6. ubi dicitur, quod non; et ibi Joannem Andr. in *novella*. Et an facta electione liceat variare? Vide in cap. *publicato*, de *electione*, et quæ tradit Alexand. in dict. l. *servi electione*, in princ. in column. fin. ubi etiam vide, quid in declaratione judiciali: et an quod disponitur in dict. cap. *publicato*, procedat in aliis officiis, quæ deferuntur per electionem, vide per Abb. in cap. *penult. de postulat. Prælat.* et in cap. *cum inter canonicos*, column. fin. de *electione*. et de commissariis ad eligendum, adde Abb. in cap. *causam quæ, de electione*. Et an postulatione præsentata superiori, vel postulato, habeat locum penitentia? Vide textum et ibi Abb. in 10 notab. in cap. *bonæ*, et 2. de *postulat. Prælator.* et per Bald. in l. 2. column. 6. C. de *servitut.* Et an pater, qui recepit emphyteusim pro se, et uno filio nominato, possit postea variando alium nominare? Vide Bald. in l. 1. column. fin. C. *per quas person. nob. acquirat.* et qui eligat viam contractus, non postea potest redire ad viam distractus, vel è contra, l. *commissariæ*, et ibi Bald. C. de *pactis inter emptor. et vendit.* l. 38. tit. 5. *Partit.* 3. Et quando in electione rerum alternativè debitum admittitur variatio, vide dict. l. *si quis stipulatus sit Stichum*, D. de *verbor. obligationib.* et l. *qui ex pluribus*, et dict. l. *eum qui certarum*, §. 1. eod. tit. et ibi Bart. Et an quod semel approbavi, possim postea reprobare, vel è contra? Vide per Bart. in l. *quo enim*, §. *Julianus*, D. *rem rat. haberi.* et l. *si cui simplici via*, et ibi Paul. de *Castr.* D. de *servitut.* et vide etiam quod habetur in l. 21. tit. 9. 7. *Partit.* et in l. fin. tit. 2. lib. 6. *Ordin. Regal.* et de libello semel declarato, vide quod notat Bald. in l. fin. column. 5. C. de *codicil.* Nota etiam, quod non potest variare, qui jam elegit locum, ubi conveniret eum, qui sibi erat obligatus respondere omni loco, vide Bald. in l. fin. §. *sed et si quis*, C. *communia de legat.* Et an qui noluit recipere, quod sibi offerebatur, possit postea pœnitere? Vide Bald. in l. *si plures*, column. fin. C. de *condit. insert.* et de executore testamenti, qui renuntavit officio, vide per Bald. in l. *deberi*, C. de *fideicommissar. libertat.* qui tenet, quod possit pœnitere, si Episcopus assentiat: et nota, quod in casibus, in quibus permittitur variatio, non permittitur nisi semel, Bald. in *authentic. habita*, column. 5. C. *ne filius pro patre*, tradit Alexand. in l. *si ex toto*, §. fin. D. de *legat.* 1. Rochus in tract. *de jur. patronatus*, chart. 7. column. 4. quod post jus quæsitum alteri, non liceat variare, vide Abb. ubi supra, in dict. cap. *bonæ*, et 2.

(2) *Del año en adelante*. Adde l. fin. §. 1. C. *communia de legat.* et facit ista lex ad questionem, quod si mulier det marito facultatem eligendi unum ex filiis ad majoriam per eam institutam, vel meliorandi unum ex ejus filiis, quem maritus elegerit, quod si maritus non eligat intra annum, quod sit exclusus à tali electione, et si post annum eligat, vel nominet filium, quod talis electio vel nominatio non teneat: sed contrarium est verius, quia quando datur electio personarum, non finitur anno facultas ad hoc data, sed durat per-

petuò, quousque lis contestetur super tali electione, ut tenet Bart. in dict. l. fin. §. 1. per textum in l. *cum quidam*, D. de *legat.* 2. ubi etiam Joannes de Imola: neque in isto casu Bald. in dict. l. fin. §. 1. column. 4. vers. *quæro, testator*, dicit contrarium, inò si rectè inspiciatur, vult idem; dicit enim, quæro, testator reliquit uni ex familia, quem maritus elegerit, an post annum electio remaneat hæredi? Respondeo, non, ut D. de *legat.* 2. l. *cum quidam*, quæ lex intelligitur, quando legatur amico, vel consanguineo, secus si legatur piæ causæ, puta, uni monasterio, quod Titius elegerit, nam post annum devolvitur Episcopo, qui est legitimus executor ad piæ causas tantum, in aliis autem causis non est reperire legitimum executorem, ut supra de *Episcopis*, et *Cleric.* l. *nulli*, hæc sunt verba Baldi: et sic potius sentit, quod in casu extra piæ causas electio elapso etiam anno, remaneat apud maritum, ex quo à jure non datur legitimus executor in ejus negligentia: quin imò, et in sic in relicto ad piæ causas, etiam elapso anno ante interpellationem per litis contestationem, facultas eligendi durat, secundum Bartol. in dict. l. *cum quidam*, et alios, quos refert Jason in dict. §. Angelus tamen ibi in eo, quod attinet ad piæ causas, veluti cum electio pauperum fuit commissa, tenet contrarium, imò quod elapso anno devolvatur ad Episcopum, etiamsi debens eligere non fuerit interpellatus; et dicit ita communiter teneri et servari de consuetudine: et in eandem sententiam videtur inclinare Bald. in dict. 4. column. v. *pone*, quod *infra annum*. Sed quidquid sit in piæ causis, in quibus opinio Angeli, et Baldi satis sustentabilis videtur, quia cum dies sit præfixus executioni relictorum piæ, per consequens videtur præfixus electioni, sine qua executio fieri non possit, et sic cessat ratio dictæ l. *cum quidam*; in questione supra forma nullum est dubium, quin lapsus anni non excludat dictam facultatem eligendi, quod etiam voluit Bald. in l. *captatorias*, column. final. C. de *testam. milit.* neque prædicta assertioni refragabitur lex Taurina 55. quia in præfixione termini, de qua ibi, non comprehenditur iste casus, imò lex illa vult isto casu commissarium semper est obligatum ad faciendum declarationem sibi commissam à defuncto, et si sine declaratione potest à jure suppleri, lex illa habet pro facta, elapso illo termino, talem declarationem: si verò declaratio sit necessaria, ita quod à lege non possit suppleri, ex mente illius legis videtur, quod sit adhuc fienda etiam elapsis illis terminis, de quibus ibi; et ad istam legem Partitarum et similes respondetur, quod procedunt in electione rerum, non in electione personarum. Quid autem si mater dedit marito facultatem faciendi majoriam in unum ex filiis, an possit eligere filium in potestate, et acquirere sibi usumfructum? Videtur, quod non, ex dicto Baldi in l. *tutor*, §. 1. D. de *excus. tutor.* quod esset limitandum, nisi omnes essent in potestate, vel si eligeretur filius major, nam de mente matris, et consuetudine videtur, quod ille posset eligi, et sic quod etiam pater habeat usumfructum.

(3) *La cosa*. Quæ consistebat in specie, nam secus si in genere, quia tunc non transfertur electio in legatarium, sed in arbitrium boni viri, l. 1. D. de *legat.* 2. Habes etiam hic, et in dict. l. fin. §. 1. ubi notat Angel. quod si electio rerum, vel personarum conceditur tertio, non dicitur voluntas captatoria. Adde dict. l. *cum quidam*, D. de *legat.* 2. et l. *cum pater*, §. *hæreditatem*, et §. *à filia*, D. de *legat.* 2. et l. *unum ex familia*, in princip. et §. 1. et ibi Bart. eod. tit. l. *cum quidam*, §. *utrum*, D. de *verbor. obligat.* optimus textus in l. *hæredes mei*, §. fin. D. *ad Trebell.* et l. *ex facto*, §. *si quis rogatus*, eod. tit. et l. *fideicommissaria*, §. fin. D. de *fideicommissar. libertat.* Adverte etiam, quod si electio est commissa per modum conditionis, tunc non procederet ista lex, ut si dicat, si Titius arbitratus fuerit, ut in dict. l. 1. D. de *legat.* 2. et l. *qui hæredi*, §. fin. D. de *condit. et demonstrat.* l. *centesimis*, D. de *verbor. obligat.* et hoc si arbitrium per modum conditionis appositum respiciat substantiam ipsius negotii, seu ipsum totale negotium, aliàs eatenus vitiat, quatenus respicit, non ultra l. 3. D. *locati*. Alberic. in dict. l. fin. §. 1.

LEX XXVI.—Quando es mandada escogencia de alguna cosa del testador a dos omes, si se desauinieren, que es lo que deue fazer el Juez en esta razon (a).

Si a dos omes (1) fiziere el testador manda de vna de sus cosas, poniendola a escogencia dellos, que pueden tomar la que mas quisiessen; como si dixesse, que les mandaua vno de sus sieruos (b), o vno de sus cauallos,

o otra cosa semejante, qual ellos quisieren escoger; si acaesciere, que uenga desauenencia entre ellos, de manera que el vno non se pagasse de lo quel otro escogesse, estonce puedeles mandar el Judgador echar suertes, e aquel a quien cayere la suerte (2), deuela escoger, e auer. Pero tenudo es de dar al otro la estimacion de la su parte, que auia en aquella cosa; e esta estimacion deue ser fecha por aluedrio de dos omes buenos (c). E esso mismo seria, si tal cosa como sobredicha es, fuesse mandada a vno, poniendola en su escogencia. Ca, si acaesciere que este atal muera ante que escoja, finca a sus herederos (3) la escogencia della. E si se desacordaren los herederos en escogerla, deuen echar suertes, e fazer assi como sobredicho es.

(a) L. 3. tit. 5. lib. 3 del F. R.

(b) En quanto á la esclavitud, puede verse nuestra nota 1.ª á la L. 6. tit. 4 de esta Partida.

(c) Peritos.

LEX XXVI.—Si duobus legatur servi optio, et discordent in electione, mandat Jdex sorte dirimi, ut quem sors præulerit, eligat et habeat rem, æstimationem partis alteri arbitrio bonorum virorum solvendo; idem est, si uni optione legata (eo ante electionem relictis pluribus hæredibus defuncto) si hæredes super optione discordent. Hoc dicit.

(1) *A dos omes*. Coniunctim, vel divisim, ut sequitur; et idem si separatim res duobus legetur, ita quod uni deberetur res, alteri æstimatio, l. *si pluribus eadem*, D. de *legat.* 1. et unus velit rem, alter similiter, et sic uterque velit rem, quia sorte dirimetur, cui res præstetur, et cui æstimatio, tenet Jas. in l. fin. in princip. C. *communia de legat.*

(2) *La suerte*. Adde dict. l. fin. in princ. C. *communia de legat.* et quæ ibi Bald. tradit de sorte, et etiam Paul. de *Cast.* in l. *in tribus*, D. de *judic.* et quod habetur Proverbior. 18. v. 18. *contradictiones comprimit sors, et inter potentes quoque dijudicat.* Et vide in ista materia Joan. Cirier. in suo tractat. *primogenituræ*, lib. 1. quæst. 9. ubi tractat, an in quæstione de partu gemino sit ad iudicium sortis recurrendum, ubi multa accumulata.

(3) *Finca a sus herederos*. Et sic legatum optionis non est conditionale, §. *optionis*, *Instit. de legat.* si enim fuerat conditionale, non transmitteretur ad hæredes, l. unic. §. *sin autem aliquid*, C. de *cauc. toll.*

LEY XXVII.—Como la manda, que es fecha, de minera de metales, o de pedrera, non passa en los herederos de aquellos a quien la fazen.

Minera de metales, o pedrera, auiendo algund testador en alguna su heredad, si fiziesse manda en su testamento a algund ome, que tajasse piedra (1) en aquella pedrera, o que cauasse alguno de los metales, para aprouecharse dello, valdra tal manda, quanto en la vida de aquel (2) a quien fuesse fecha. Mas despues que el fuesse muerto, non valdria la manda, nin auria poder de sacar ende ninguna cosa el hederero de aquel a quien la ouiesse fecha. Fuerras ende si el testador dixesse señaladamente, quando fiziesse la manda sobredicha, que la fazia tambien a el como a sus herederos (3).

LEX XXVII.—Licet ad hæredem legatarii transmittatur legatum, ex quo fuit legatario jus acquisitum, fallit in legato fossionis mineræ, vel lapidicæ sciendæ, quia non transit ad hæredem, nisi hoc testator specialiter exprimat. Hoc dicit.

(1) *Que tajasse piedra*. Adde l. *cum servus legatus*, §. *si quis*, D. de *legat.* 1. et sic habes, quod concessio facti indeterminati, tam

qualitate, quam tempore, emanans à privato, censetur personalis, secus si tale factum esset determinatum, ut si testator concessisset facultatem incidendi decem currus lignorum ex nemore suo, nam tunc talis facultas transiret ad hæredes legatarii, secundum Cyn. et Alberic. et alios, signanter per Alex. in dict. §. *si quis*. Quod tamen limitat Alexand. nisi legatum esset annuum, quia ad hæredes non transit, l. 4. D. de *ann. legat.* et per hæc dicit Alexand. posse limitari doctrinam Bartoli in l. *si sic*, D. de *verbor. oblig.* et D. ctores in l. *veteris*, C. de *contrah. et committen. stipulat.* ubi dicunt, quod stipulatio facti affirmativè est transitoria ad hæredes, per dict. l. *veteris*, cum similib. quia hoc est verum, si factum erat determinatum et certum, secus si indeterminatum. Quid tamen si ista concessio fieret civitati in terminis hujus legis Partitarum, vel similibus, an censeri debeat perpetua? Videtur, quod sic, ut probatur in l. *vectigalia*, C. de *vectigal.* ubi Bald. notat, quod privilegia concessa civitatibus præsumuntur perpetua, facit hoc us textus in l. *forma*, §. *quamquam*, D. de *censib.* est enim idem populus per surrogationem, l. *proponatur*, D. de *judic.* l. *sicut*, §. *in Decurionibus*, D. *quod cuiusque universitat. nomin.* sic etiam privilegium concessum ecclesie perpetuò intelligitur concessum: quia ecclesia nunquam moritur, 12. quæst. 2. cap. *liberti*.

(2) *En la vida de aquel*. Si dan poterit cædere lapidem semel tantum, vel an pluries per totum tempus vita? Ista lex innuit, quod pluries per v tam, et hoc tenet Paul. de *Cast.* et post eum Jaso in dict. §. *si quis alicui*.

(3) *A sus herederos*. Expressio ergò hæredam ostendit concessionem esse realem, non personalem; et de materia quando concessio præsumatur realis, vel personalis, vide pulchras remissiones per Alexand. in dict. §. *si quis*, et adde, quod in dubio potius debet præsumi pactum reale, quam personale, secundum Alberic. in l. *jurisgentium*, §. *pactorum*, 2. et fin. column. D. de *pact.* Bart. in l. *pater filie*, D. de *servitut. legat.* et Joan. Faber. in §. *quæ si agat*, column. 1. *Instit. de actionib.* vers. *quid si per pactum*, et ibi vide quid in privilegiis Principum, de quibus vide etiam per Bald. in dict. §. *si quis*, et per Joan. de Imol. Quid autem si testator dixit, lego Titio, et hæredi suo, quod possit cædere lapidem in fundo meo: nunquid transibit ultra primum hæredem? Din. dicebat, quod non, per l. *antiquitas*, C. de *usufruct.* contrarium tenet Alberic. in dict. §. *si quis*, et ibi respondet ad l. *antiquitas*, quod ibi ideò est, quia aliàs proprietas redderetur inutilis: in casibus verò, ubi hoc cessaret, transibit ad omnes hæredes: si tamen ex fundo nulla perciperetur utilitas alia, quam cædendi lapidem, tunc idem esset quod in usufructu, secundum eum. Adverte etiam quia si concessio cædendi lapidem, de qua hic, fieret contemplatione alicujus prædii, quod legatarius haberet vicinum, ad cuius utilitatem fuisse factum dictum legatum, tunc etsi non fiat mentio de hæredibus; transiret ad eos ratione prædii, l. *veluti*, et §. *quid ergò*, D. de *servitut. rusticor. prædior.* Din. et Alberic. et Angel. in dict. §. *si quis*; intellige tamen, quod concessio fiat expressè ratione talis prædii, nam tunc dicitur servitus prædialis, secundum quod declarat Paul. de *Cast.* in l. *penult.* D. de *servitut. rustic. prædior.* Jas. in dict. §. *si quis alicui*, super gloss.

LEY XXVIII.—Por que palabras pueden ser dexadas las mandas, a que dizen en latin, de legatis tertio.

De legatis tertio en latin, tanto quiere dezir (1) en romance, como vna razon que es escrita en el derecho, que muestra, por que palabras pueden ser dexadas las mandas. E dezimos, que por todas palabras que ayan entendimiento (2), que sean guisadas, e conuenibles, para espaladinar las cosas que el fazedor del testamento quiere mandar a otri, pueden ser otorgadas, e puestas las mandas en los testamentos, o en el codicilo que alguno fiziere; ca si de otra guisa las dixesse, non valdria la manda: e esto seria como si el testador ouiesse voluntad de mandar oro alguno, e dixesse, que le mandaua laton, creyendo quel oro auia tal nome; ca estonce non valdria tal manda, maguer aquel a quien fuesse

echa, quisiesse prouar, que su intencion del testador era de mandarle oro, e non laton. E esso mismo dezimos que seria, en todas las otras cosas que han nomes generales, en que acuerdan los omes comunamente en cada tierra en nombrarlas; assi como plata, o vino, o pan, o paños, o vestiduras, e todas las otras cosas semejantes destas. Ca en qualquier destas cosas sobredichas, si el testador errasse el nome de la cosa que mandasse, diziendo otro nome, e non el suyo, cuydando (5) que aquel que el le dezia era su nome, non valdria la manda. Pero en las cosas que han nomes señalados, assi como son los omes, non seria assi. Ca maguer el testador errasse en el nome de algun ome (4), diziendo otro nome, e non el suyo, cuydando que aquel era su nome que el le dezia, valdria la manda, e non se embargaria por tal yerro, si fuere prouado, que su intencion era del testador, que aquella persona que nombro, ouiesse la manda. Otrosi dezimos (5), que quando los fazedores de los testamentos vsan tales palabras en las mandas, diziendo: Mando, e quiero, que fulano aya tal cosa; o, Plazeme; o, Tengo por bien, que la aya; o dize al heredero: Creo que tu daras tal cosa a fulano; o, Dexolo en la tu fe, que lo cumplas; o dize el testador: Quiero que el mio heredero faga tal cosa. Ca vsando el testador qualquier de estas palabras sobredichas, quando fiziesse la manda, o otras semejantes della, porque pueda ser entendida la entencion (6), o la voluntad del, valdria la manda que assi fuesse fecha.

LEX XXVIII. — Fiant legata per verba intelligibilia, ut *mando*, vel *credo te daturum centum Titio*, vel *volo*, quod *des*, et similia: et error in nomine communi, ut *argentum pro auro nominando*, vitiat legatum; secus in nomine proprio, si de persona constat. Hoc dicit.

(1) *Tanto quiere dezir*. Vide de hoc per Gloss. *D. de legat. 3.* in rubrica, et lex ista potius sequitur dicta Odofredi, quam illius Glossae, dicit enim Odofredus (ut refert Alber. in rubric. *de legat. 1.*), quod in illo titulo tractatur de personis legantium, et eorum quibus legatur: in titulo *de legat. 2.* tractatur de rebus prohibitis, et concessis legari: in titulo *de legat. 3.* tractatur mixtum de personis, et rebus circa legata, et interpretatione verborum: et prosequitur ista lex notata per Azon. *C. de legat.* in summa, column. 6. versic. *relinqui potest*.

(2) *Entendimiento*. Si verba tamen sunt ita obscura, quod nullum intellectum possunt sustinere, non valet scriptura, l. *quo tutela*, §. penult. *D. de regul. jur.* Bald. in l. *voluntatis*, col. 1. *C. de fideicommissis*. et vide l. 2. *D. de his, quae pro non scriptis habentur*.

(3) *Cuydando*. Concordat cum ista lege, l. *si quis in fundi vocabulo*, in princip. *D. de legat. 1.* ubi Angel. limitat quatuor modis. Primò, si res, in cuius appellatione erratur, erat praesens, et singulariter demonstratur, ut si dixerim, *lego tibi hunc equum*, demonstratio hove, Glossa quae non est alibi, in l. *quae extrinsecus*, *D. de verbor. obligat.* Secundò, ubi nomina sunt multum conformia, ut in l. *librorum*, §. *si quid tamen*, *D. de legat. 3.* Tertio, si sermo errantis sustineri possit per communem usum loquendi alicujus civitatis vel castri, l. *Labeo*, §. 1. vers. *neque mirum*, *D. de sepellect. legat.* et pro hoc facit ista lex Partitarum, cum dicit, *comunamente en cada tierra*. Quarto limita, si disponens ante dispositionem voluntatem suam declarasset, quod cum uteretur uno appellativo nomine, intelligeret de verò et proprio convenienti rei in dispositione deductae, Gloss. in dicit. l. *si qui in fundi vocabulo*. Quintò limita, ut procedat in nominibus appellativis omninò diversis, ut sunt equus, et mulus, bos, et asinus; sed si non essent omninò diversa, sed haberent se, ut excedentia et excessa, ut si testator voluerit legare ducenta, et dixerit centum, nam si constaret de errore, valebit dispositio in ducenta, Gloss. in l. *qui quartam*, in princ. et ibi Imol. Bald.

et Paul. de Castr. et probatur in l. *quotiens*, §. *sed si non in corpore*, *D. de haeredib. instituend.* et nota bene istam legem, et dictam l. *si quis*, ad limitationem, l. *non aliter*, *D. de legat. 3.* et quae notat Gloss. in l. *voluntatis*, *C. de fideicommissis*.

(4) *De algund ome*. Adde dict. l. *si quis in fundi vocabulo*, et l. *si quis in nomine*, *C. de testam.* et in §. *siquidem in nomine*, *Instit. de legat.* et limita tripliciter, ut per Alex. in dict. l. *si quis*, in princ. column. 1. et de errore confinium, vide ibi per Imol. et Alexand. et adde in ista materia textum notabilem, et ibi Bartol. in l. penult. *D. de reb. dub.* et l. 9. et quae ibi dixi, suprà eod.

(5) *Dezimos*. Concordat cum l. 2. *C. communia de legat.*

(6) *La entencion*. Tantùm ergo valet tacita voluntas conjecturata, quantum expressa, adde l. *cum proponeretur*, *D. de legat. 2.* l. *inter vestem*, *D. de auro, et argent. legat.* et tradit planè Curtius Senior consil. 31. in l. 1. et 2. column.

LEY XXIX. — Como vale la manda, o non, que es puesta en aluedrio del heredero.

Usando el testador a dezir tales palabras, quando fiziesse la manda: Dexo a fulano tal cosa, si entendiere mi heredero (1), que es derecho que la aya; o si dixesse: Dexolo en aluedrio (2) de mi heredero, que si el entendiere, que sera bien que aya fulano tal cosa que le mando que gela de. Ca en qualquier destas maneras, vale la manda que assi fuesse dexada. Fuera ende, si el heredero demuestra alguna derecha razon (5), por que non la quisiere dar nin otorgar. Mas si dixesse el testador: Mando a fulano tal cosa, si mi heredero quisiere (4), o touiere por bien (5), que la aya, estonce en voluntad es el heredero, de cumplir la manda, que assi fuesse fecha, o de reuocarla, si quisierè. E esto es, porque, vsando el testador a dezir tales palabras quando fazia la manda, semejava, que en todas guisas la ponía en el aluedrio del heredero. Mas si el testador dixesse: Mando a fulano ome mil maravedis, si quisiere tal ome (6) (cierto), diziendo el nome de cada vno dellos señaladamente; non valdria tal manda, porque es fecha a vno, e es puesta señaladamente en aluedrio de otro. E porende dixeron los Sabios antiguos, que las mandas, e los establecimientos de los herederos, deuen ser fechos segund su voluntad del fazedor del testamento, e non deuen ser puestas en juyzio, e en-plazer de otri. Mas si el testador fiziesse la manda, diziendo assi; que mandaua a vno mil maravedis, si otro, que nombraua señaladamente, fiziesse (7) alguna cosa (ciertamente), como quier que aquella cosa en voluntad, o en aluedrio del otro era de la fazer, o non, valdria la manda, si aquella cosa que nombrasse, se cumpliesse.

LEX XXIX. — Si legatum relinquatur in liberam voluntatem haeredis, non debetur haerede nolente; secus si in ejus arbitrium, seu per verba importancia arbitrium boni viri, quia tunc debetur, si haeres causam probabilem non ostenderit, cum dare nolit. Item captatoria voluntas non tenet in legatis, neque in institutione haeredis, lenet tamen legatum uni factum, si tertius tale quid fecerit. Hoc dicit.

(1) *Mi heredero*. Concordat cum l. *si sic legatum*, in princ. *D. de legat. 1.* et notat Gloss. in l. *senatus*, §. penult. eod. tit. et adde notata per Azon. quae hic prosequitur ista lex in summa, *C. eod.* column. antepenult. vers. *item legari potest, si existimaverit, etc.* vide etiam in l. *fideicommissa*, §. *sic fideicommissum*, *D. de legat. 3.* et habes hic, quod verba, *si existimaverit justum, si arbitratus fueris*, importat arbitrium boni viri: et de his, et de aliis hoc importantibus, vide in dict. l. *si sic*, et in dict. l. *fideicommissa, et §. quamquam*, et l. *fideicommissa*, in princip. *D. de fideicommiss. libert.* et de quibusdam aliis, vide per Bart. in dict. ll. et per alios Doctores, et sig-

nanter per Alexand. in dict. l. *si sic*, col. 1. et 2. ubi etiam vide, quid de verbo *judicio tuo*, et verbo *libuerit*, et de verbo *facias tuo sensu*, et de verbo *committo prudentiae tuae*, et de verbo *liberam facultatem*, et de verbis *facias quidquid tibi visum fuerit expedire*; et de verbo *constititiae tuae committibus*, et de verbo *licentiam*, et verbo *postestatis*, et de verbo *promitto stare tuo juramento, seu verbo tuo*, et de verbo *pono rem in manum tuam*, et de his verbis *pro tuae voluntatis arbitrio*, et de verbis *committo me misericordiae tuae*, et de verbo *videbitur*, vide ibi per Alexand. et Abb. in cap. 1. col. 4. *de sequestrat. posses. et fruct.* et Bart. in l. *alio*, column. 5. *D. de aliment. et cibis. legat.* et Bald. in l. 3. in 2. lectur. *C. de dot. promiss.* et per Cardin. Alexand. in cap. *humanum genus*, col. 5. 1. dist. et per Bald. in l. *captatorias, C. de testam. milit.* et de illo verbo *facias, quod tibi videbitur expedire*, adde Bald. in verbo *nomina, de pace Constantiae*, et plenissimè per Bald. in Extravag. *ad reprimendum*, in gloss. super parte *videbitur*, ubi etiam vide de verbis importantibus liberam voluntatem; et ibidem, quod si apponantur verba significantia tam liberam voluntatem, quam arbitrium boni viri; et ibidem, an ex concessione liberæ facultatis, possit rejicere exceptionem praescriptionis, et adde Bart. in l. *Lucius Titius, D. de fideicommiss. libert.* et de verbo *si tibi placet*, vide l. *Thais ancilla*, §. *sorore*, eod. tit. et ibi Bart. et per Bart. in l. 1. §. *si plures*, col. 7. in repet. *D. de exercit.* et de illo verbo *judicio tuo*, adde Bart. in dict. l. *Thais*, §. *Lucius Titius ita testamento*, et quae tradit Felin. in cap. 1. 19. 20. et 21. column. *de constit.* ubi planè de his verbis cum aliquibus notabilibus declarationibus; vide etiam ad declarationem, quod notat Bald. in l. 1. col. 14. *D. de legat. et decis. quamdam Neapol.* et exhibis, quando casus occurrerit, poteris bene instrui; ideo non parvi pendas. Et quid in contractibus, an hæc verba *si approbaveris, existimaveris, vel justum putaveris*, vel similia, importent arbitrium boni viri, vel liberam voluntatem, vide in l. *in vendentis, C. de contrah. empt.* et per Alberic. in dict. §. *sic fideicommissum*, ubi dicit, quod veritas est, quod important in contractibus meram voluntatem; nam in contractibus substantialia contractus non possunt committi in arbitrium contrahentis, etiam ad arbitrium boni viri, l. *quod sæpe*, §. 1. *D. de contrahend. empt.* licet accidentaliter sic, l. *hæc venitio*, *D. eod.*

(2) *En aluedrio*. Et sic verbum *arbitrium* importat arbitrium boni viri; limita tamen secundum Imol. in l. *filiusfamilias, D. de donat.* nisi daretur arbitrium ei, qui aliàs haberet, quia tunc intelligitur de libero arbitrio, ut verba aliquod operentur, argumento l. *si quando*, in princ. cum simil. *D. de legat. 1.* et si per haeridem stat, quia non vult arbitrari, perinde est ac si arbitratus esset deberi, secundum Paul. de Castr. in dict. l. *si sic*. Sed vide ibi per Imol. col. 2. dicentem, quod non sufficeret præceptum à iudice factum, ut arbitretur; ut sic, eo existente in mora, dispositio habeatur pro purificata; sed advertit, quia Imola loquitur, quando in arbitrium tertii fuit collatum, Paulus vero, quando in arbitrium haeredis; quod etiam voluit Bart. in dict. l. 1. *D. de legat. 2.* ubi etiam Paul. col. penult. et Alex. col. 5.

(3) *Alguna derecha razon*. Ut quia legatarius erat demeritus testatori, l. *fideicommissa*, §. *quamquam*, *D. de legat. 3.* vel quia fortè res legata erat ita magna, quod quasi absorberet totum patrimonium relinquens, l. *quidam testamento, D. de legat. 1.* vel quia patrimonium erat tenue, et filii testatoris egerent, argumento cap. fin. 17. quæst. fin. et si res certa non esset legata, sed quid incertum, debet arbitrari, justa id quod dicit Gloss. et Bartol. in dict. l. 1. *D. de legat. 2.* ubi Bart. column. penult. versic. *quæro qualiter bonus vir*.

(4) *Quisiere*. Adde dict. l. *senatus*, §. penult. *D. de legat. 1.* et l. *fideicommissa*, §. *quamquam*, *D. de legat. 3.* quid tamen, si diceret, *lego tibi quod Titius, vel hæres declaraverit se velle*, quia talis voluntas requirit declarationem, et sic factum haeredis, dicit Angel. in l. *centessimis*, §. fin. *D. de verbor. obligat.* quod tunc valeret perinde ut valet, cum dicitur, *si Capitolium ascenderit*, vel talèquid fecerit, ut in l. *nomnumquam*, *D. de condit. et demonstrat.* et infrà ista l. ad fin. et Angel. sequitur ibi simpliciter Paul. de Castr. ubi Imol. de hoc dicto dubitat: et istud dictum dicit non esse verum Alexandr. in dict. l. *D. de legat. 2.* col. 5. ex eo, quia etiam verbum *si voluerit* intelligitur de voluntate declarata, ut est textus in l. *si ita*, §. *illi si volit*, *D. de legat. 1.* ergo idem dicendum est, etsi illud exprimitur, quia exprimitur, quod tacitè inest; et magis placet hoc, et adde Bald. in l. *voluntatis*, col. 1. *C. de fideicommiss.* qui intelligit et limitat dicta jura, quando voluntas adjicitur verbo substantivo, vel effectivo; secus si in

verbo executivo voluntatis substantia, vel declaratio ponitur, allegat l. 3. *C. de dot. promiss.* et videtur in effectu idem, quod dixit Angelus; Alexander tamen in addition. ad Bald. ibi, dicit, quod istud dictum Baldi videtur contra l. *cum quidam*, *D. de legat. 2.* et quae ibi dicit idem Bald.

(5) *O touiere por bien*. Nota hoc, quod idem importat hoc verbum, sicut *si voluerit*, et est hoc contra Bald. in l. *fideicommissa*, §. *quamquam*, *D. de legat. 3.* dicentem, quod omne verbum intelligitur sonare in arbitrium boni viri, præter verbum *volo*, et facit ad istam legem l. *fideicommissaria libertas*, §. 3. ibi, si ei libuerit, *D. de fideicommiss. libert.*

(6) *Tal ome*. Est enim voluntas captatoria, ut *D. de legat. 1.* l. *captatoriae*. Adde l. 11. et quae ibi dixi, tit. 3. supra ead. *Partit.* et adverte cum dicit, *si quis iere*; nam secus esset, si legatum fuisset collatum in arbitrium alterius, quia intelligeretur de arbitrio boni viri, et legatum teneret, l. 1. *D. de legat. 2.*

(7) *Fiziesse*. Adde l. *si quis Sempronium*, *D. de haeredib. instit.* et l. *nonnumquam*, *D. de condit. et demons.*

LEY XXX. — Si vale la manda que el testador faze, diziendo; Mando que mi heredero de a fulano tantos maravedis, o tal cosa, quando el quisiere.

Fecha seyendo la manda por tales palabras, que dixesse el testador: Mando a fulano ome mil maravedis, que los aya, quando el mi heredero (1) quisiere; si acaesciere, que este heredero muriesse, e non pagasse estos maravedis en su vida, nin señalasse dia (2) a su heredero, a que los pagasse; aquel que ouiesse de heredar los bienes del heredero del testador, seria tenudo de pagar la manda, luego que entrasse la heredad, sin alongamiento ninguno, porque aquel cuyos bienes hereda, non lo contrasto (5) en su vida. Mas si el testador dixesse assi: Mando a fulano cien maravedis, que los aya si quisiere, estonce valdra la manda. Pero si este atal, a quien fuesse fecha la manda, non dixesse en su vida, que la queria (4), e se muriesse; estonce el su heredero non ha derecho ninguno en ella, nin la puede demandar despues.

LEX XXX. — Si lego tibi mille, quæ habeas, quando hæres meus voluerit, nec hæres in vita declaravit quando, ejus hæres tenetur statim ad legatum. Si autem lego tibi, si volueris, nec in vita declaras te velle, non dabitur tuo hæredi. Hoc dicit.

(1) *Quando el mio heredero quisiere*. Concordat cum l. *fideicommissa*, §. *hoc autem legatum*, *D. de legat. 3.* et cum notatis per Azon. *C. de legat.* in summa, col. antepenult. in vers. *item legari potest*.

(2) *Nin señalasse dia, etc.* Nota hoc verbum, quia non ita declaratur in dict. §. *hoc autem legatum*, de quo lex ista sumpta est.

(3) *Non lo contrasto*. Et sic moriendo videtur velle, quod est favore ultimæ voluntatis, quia secus in contractibus, ut in l. *centessimis*, §. fin. *D. de verbor. obligat.* Bart. et Bald. in dict. §. *hoc autem*, et videtur velle ista lex, quod si hæres declaravit, se nolite dare legatum quod tunc neque ipse, neque hæres ejus teneatur; quod nota, quia non ita bene aperitur in dicto §. *hoc autem*. In contrarium tamen videtur l. *uzorem*, §. *Scævola*, *D. de legat. 3.* ubi habetur, quod hæres gravatus, *cum volit*, vel *voluerit*, videtur gravatus post mortem, si ipse antea non declarat se velle, et sic non est in potestate ejus, quod nolit. Hoc etiam patet ex dictis Bart. in dict. l. *centessimis*, §. fin. ad fin. 1. column. ubi dicit, quod in ultimis voluntatibus idem est dicere; *cum voluerit*, vel *cum volit hæres, det*, quod est dicere, *det post mortem suam*, et sic post mortem debetur, tanquam adveniente die, per textum in dict. §. *Scævola*, et sic illud legatum dicitur conditionale, ut habentur in dict. §. *hoc autem*, propter diem incertum mortis, l. *dies incertus*, *D. de condition. et demonstrat.* in contractibus vero facit tali casu diem, et conditionem, ut declarat Bart. in dict. §. *si quem*, sequitur ibi Angel. et fuerunt verba Petr. ibi. Sed certe ista lex Partitarum multum urget contra ista dicta Bart. et aliorum, et ad dictam l. *uzorem*, §. *Scævola*, potest dici, quod intelliga-